

Hudba mi dala práci a občas i uznání

Před dvaceti lety jsem dostal v Českém rozhlase na starost nevelkou skupinu tvůrců, kteří pracovali – režijně či autorsky – s uměleckým slovem, s hudbou hodnou tohoto označení či se zvukovými experimenty. Snad jsem měl dost rozumu na to, abych jim v práci příliš nepřekážel a vzal za ně raději na bedra úředničinu, která i s rozhlasovou produkcí tohoto typu souvisela. Bylo jí bohužel dost na to, abych měl málo času na hovory s legendami jako Hana Kofránková, Miroslav Mareš či právě Jan Málek o všem, čím tito tvůrci přispěli svému „rádiu“ v dobách vlídných i nevlídných. Vědomi si nástrah velkého mediálního domu, nedrali se v jeho soukolí do popředí – a přesto či právě proto přispívali do rozhlasového fondu nadčasovými hodnotami. Skladatel Jan Málek je novým držitelem uznání OSA za celoživotní přínos.

TEXT: JIŘÍ VEJVODA

Pane režisére, dovolíte-li, budu vás takto oslovovat nejen proto, že osud nás spojil svého času na rozhlasové půdě, na níž jste dohromady – v Plzni a v Praze – strávil bezmála půl století. Říkat vám „pane skladateli“ mi připadá úsměvné; „Mistře“ by mi šlo od úst, ale možná byste mě s tím vyhnal. Nuže tedy – vážený a milý pane režisére, jak se stalo, že jakýmsi leitmotivem vašeho života, tvůrčího i rozhlasového, se stal folklor?

Ono by se těch „leitmotivů“ možná našlo víc, třeba i historická hudba. Ale k té dnes vlastně patří i folklor, budme upřímní. Vzpomínám, že se mi líbily slovenské a moravské lidové písně, které

rozhlas po válce hodně vysílal. Vycházely z nich i moje první kompoziční pokusy. Česká lidová hudba mi tehdy připadala fádňá a nezajímavá. Přicházel jsem jí na chuť jen zvolna. Ať už díky profesoruvi Albertu Pekovi na Státní konzervatoři, nebo objevu Weisových sešitů *Český jih a Šumava v písni*, v nichž jsem našel pravé skvosty. Ještě na vojně v Brně, kde jsem spolupracoval se souborem Jánošík, mě to táhlo spíš na východ od řeky Moravy. Ale v září 1963 přišel návrat do civilu a já nastoupil v plzeňském rozhlase. Tam jsem padl rovnýma nohama do folkloru západních a jižních Čech a konečně jsem mu zcela porozuměl. Takže už umím najít krásu a inspiraci v lidové písni nejen od Zemplína, ale i z Chodska.

Roku 1958 jste se jako dvacetiletý upsal oboru skladba v kompoziční třídě Miloslava Kabeláče na Státní konzervatoři v Praze. Že vás dlouhodobě ovlivnil jako skladatel a možná i jako člověk, dovozují ze skutečnosti, že jste mu počátkem tohoto století věnoval ke stému výročí jeho narození koncertní předehtu. Byl vám vzorem, či inspirací – anebo obojím?

S tím „upsáním se skladatelství“ to nebylo tak jednoduché. Na konzervatoři jsem musel nejprve strávit dva roky na tzv. lidovém oddělení, do něhož tehdy patřila i třída bicích nástrojů. Vůbec nebylo jisté, jestli se přece jen na konec dostanu k profesorovi Kabeláčovi,

Jan Málek při práci, foto: archiv Jana Málka

nebo jestli budu za pět let hledat místo v nějakém orchestru jako tympanista. Naštěstí mi to vyšlo. Výuka kompozice ovšem začala pro mě i pro mé kolegy tvrdým drilem. Tehdy bylo předčasné uvažovat, je-li nám náš učitel vzorem, či inspirací. Samozřejmě se nám brzy stal obojím. Dokonce natolik, že jsme jeho principy přijímali jako obecně platné a málem povinné. Někdy jsme napodobovali i jeho kompoziční postupy. To však nebyl jeho záměr. Časem se snažil z nás tohle seřást a hlavně nás svým příkladem vést k tvůrčí zodpovědnosti. I po absolutoriu ho zajímaly naše nové práce. Už do nich nezasahoval, ale hodnotil je jako náš rádce a přítel.

Díky folkloru jste se ovšem v plzeňském studiu Československého rozhlasu seznámil a poté spolupracoval s dalšími veličinami – Jaroslavem Krčkem či Zdeňkem Lukášem. A také s kolegou a hráčem na dudy Zdeňkem Bláhou, který vás přivedl k jedinečné skladbě svého druhu, *Koncertu pro dudy, smyčce a bicí*. Kolikrát a kde byla provedena, dočkala se zvukového záznamu?

S Jaroslavem Krčkem jsme se seznámili už na konzervatoři. I Zdeňka Lukáše jsem poznal ještě předtím, než jsem nastoupil v plzeňském rozhlase. Zdeňk Bláha byl znalcem západočeského folkloru, přesto mě neváhal vybízet

k jeho netradičnímu zpracovávání pro svůj pořad *Hrají a zpívají Plzeňáci*. Jeho nabídku, abych mu napsal koncert pro dudy, jsem rád přijal. Měl premiéru 14. října 1976 v plzeňském Pekle na závěr koncertu Folklor ve vážné hudbě. Řídil Jaroslav Krček a hned den nato jsme *Koncert pro dudy, smyčce a bicí* natočili v rozhlasovém studiu. Snímek se po letech dostal jako vzácný dokument Bláhova mistrovství na CD *Chvála českých dud*. Zdeňk jej hrál také v Poděbradech, Karlových Varech a snad i jinde. Velice jsem chtěl, aby jej provedl i v Rudolfinu na Pražských premiérách po roce 2007. Ale Zdeňkovi už se do toho kvůli věku nechtělo a píšťaly, vyrobené Kondrádym výhradně pro tuto skladbu,

Děkovačka s Borisem Monoszonem, foto: Pražské premiéry

mezitím věnoval mladšímu domácímu dudákovi. Ten toužil si Koncert zahrát a někdy po roce 2003 ho provedl v Chotěboři. Přijel jsem si ho poslechnout, ale už to nebylo ono. Bláha je jen jeden. Škoda že ho Praha neslyšela!

Spolupracoval jste se sborem Česká píseň, vystupoval a natáčel s vlastním souborem Dolce miseria, jehož název jste asi nezvolil náhodou. Mluvíce o folklorních vlivech, za zmínku jistě stojí vaše Sinfonia su una cantilena. Co vás vlastně inspirovalo víc – chodská, či moravská lidová píseň? Anebo – abychom téma pojali šířeji – italská renesance, zřejmě z vaší rozměrné Pocty kladivu Michelangelovu?

Svou První symfonii (Su una cantilena) jsem až překvapivě rychle vystavěl z fragmentů moravské lidové balady. Ta pak na konci zazní celá. O něco déle jsem si pohrával s chodskou verzí písničky Když jsem plela len, kterou jsem psal pro soubor Violoncelli da camera Evžena Rattaye. Její italský název Quando io sarchiava'l lino – Variazioni e Tema je

záměrnou mystifikací. Jednalo se jako by o variace na známou operní árii, jaké se s oblibou psávaly koncem osmnáctého století. I tady se téma prozradí až v závěru a posluchači se baví. Moje Pocta kladivu Michelangelovu, kterou zmiňujete, souvisí s italskou renesancí pouze textem. I hudebně z ní však vychází mých Šest sonetů z Dantovy Vita Nuova pro smíšený sbor. Jak vidíte, těžko vybrat, co mě ovlivňovalo víc – je to případ od případu.

Vaše skladatelské dílo je poměrně rozsáhlé a rozhodně pestré. Komponoval jste – kromě výše zmíněného – pro symfonický orchestr i komorní soubory různého nástrojového obsazení; psal jste koncertní árie či skladby pro dětské i dospělé sbory; dokonce jste snad vytvořil operu... Rád bych ale znal váš názor na elektroakustickou tvorbu, které jste se také věnoval. Možná jako skladatel, rozhodně však jako dramaturg elektroakustické laboratoře v plzeňském rozhlasu.

Foto: archiv Jana Málka

S Radkem Baborákem a Petrem Vrábelem, foto: Zdeněk Chrapek

Když se dnes ohlídnete zpět, byla to – obecně – cesta k novým obzorům, anebo do slepé uličky?

Bylo to hledání nové zvukovosti i nových možností práce s takto získaným materiálem, ať už pocházel z generátorů, nebo z nahranych reálných zvuků. (Je zajímavé, že – jak si tehdy všiml Kabeláč – někteří autoři se dokonce pokoušeli napodobit elektronický zvuk orchestrem!) Pro mě to bylo krásné, inspirativní období a velice jsem elektroakustické hudbě držel palce. Tahle éra zákonitě musela nastat a podobně zákonitě muselo okouzlení elektronikou i přestat. Dnes už elektronický zvuk nikoho nepřekvapí. Setkáváme se s ním na každém kroku, především jako s náhražkou zvuku akustických hudebních nástrojů. Často zbytečnou hudbu k filmu (jen aby proboha nebylo ticho!) nebo podkres čteného textu v televizním pořadu (většinou rušivý!) si člověk pohodlně vyrobí doma na počítači. Je s tím méně starostí a vyjde to levněji než živí muzikanti.

Jste ve věku, kdy se člověk alespoň tu a tam neubrání bilancování, pohledům zpět i do současnosti. Jak vnímáte tuto dobu ve světě – vy, jehož Requiem super L'homme armé je věnováno „mrtvým všech válek druhého tisíciletí“?

Mluvíte mi z duše – stále častěji o tomhle přemýšlím. Když jsem před čtvrtstoletím k nešťastnému výročí druhé světové války dopsal svoje Requiem na L'homme armé, říkal jsem si: Ještě že tohle všechno už je za námi. Ale jak se zdá, lidstvo nedostalo rozum. Nebo ho definitivně ztratilo? Doufejme, že ne.

Jak na vás působí zřejmý příklon ke globálním tématům i moderním technologiím mezi mladými, který je – obávám se – odklání od lidové písně a možná i pocitu, že někam patří, že v této zemi mají své kořeny?

Dneska mladí můžou do světa a to je dobře. Trend „světovosti“ provázejí samozřejmě i některé nedobré jevy. Že se s lidovou písní bohužel dnes můžeme setkat jen v jakýchsi „folklorních skanzenech“ nebo ve stále ojedinělejších rozhlasových či televizních pořadech, na to už jsme si museli zvyknout. Třeba se to ale ještě někdy změní a nastane renesance folkloru. Mohla by to být módní vlna, podobně jako rostoucí zájem o starou hudbu nebo jako překvapivý návrat oblíbenosti vinylových gramodesek oproti digitálním CD. Lidová píseň je však svázána s naší národní řečí. A co se dnes děje s češtinou, to je do nebe volající! Nemyslím tím jen „anglikanismy“, jež jsou logickým důsledkem toho, že angličtina se nám stala něčím jako „latinou novověku“. To časem přejde. Ale čistou a kultivovanou češtinu najdeme snad už jen v poezii nebo krásné literatuře. A ovšem v lidové písni! Takže...?

Byla hudba tím, co vám nejen nabídlo práci a přineslo uznání, ale přeneslo vás i přes těžká životní období?

To zní málem romanticky! Ano, hudba mi dala práci a občas přinesla i nějaké to uznání. Režiroval jsem, občas dirigoval, aranžoval a především komponoval. To nabíjí a naplňuje. Ale jsou těžké chvíle, kdy se i hudba vzdálí a člověk je na dně. Nelze ji přemlouvat, nezbyvá než počkat, až se sama vrátí. Teprve pak mohu zase psát muziku. Jen v téhle práci a všem, co s ní souvisí, nacházím smysl mého života. ☒